

Г.І.Басава
Йена-Мінск

Комплексны аналіз тэкстаў розных стыляў у выкладанні беларускай мовы як замежнай

На сучасным этапе развіцця лінгвістыкі функцыянальна-камунікатыўны напрамак з’яўляецца вядучым, што адпавядае змяшчэнню ўвагі лінгвістаў з мовы ў яе структурных схемах і мадэлях на мову ў камунікацыі. Функцыянальна-камунікатыўны напрамак у вывучэнні мовы якраз і ставіць на мэце спасціжэнне дынамічных уласцівасцей моўных элементаў, гэта значыць асаблівасцей “уваходжання” сістэмна-будаўнічых адзінак мовы ў адзінкі камунікацыі – тэксты. Таму тэкст як завершанае паведамленне, якое валодае зместам, заўсёды арганізаваны “па мадэлі адной з існуючых у мове форм паведамленняў – функцыянальнага стылю, яго разнавіднасцей і жанраў” і характарызуецца пэўнымі дыстынктыўнымі прыкметамі. Таму натуральна, што да актуальных задач функцыянальна арыентаваных даследаванняў у апошні час адносяць пранікненне ў спецыфіку моўных мадыфікацый на ўзроўні як функцыянальных стыляў, так і пэўных жанраў, кампазіцыйна-маўленчых форм і г.д. Такое даследаванне магчыма найперш на ўзроўні тэксту, паколькі ён здольны змяшчаць значны аб’ём інфармацыі і адлюстроўваць камунікатыўную функцыю мовы ў яе цэласнасці. У тэксце імпліцыруюцца і экспліцыруюцца ўсе адзінкі і формы, сувязі і залежнасці, уласцівыя мове, а дзякуючы гэтаму – і ўся разнастайнасць фармальна-структурнага і семантыка-стылістычнага разгортвання моўных патэнцый у функцыянаванні. Тэкст, як самая буйная камунікатыўная адзінка, мае дваісты характар, з’яўляючыся і вынікам маўленчай дзейнасці, так і “аналагам” самога працэсу маўленчай дзейнасці ў тым сэнсе, што ў тэксце з большай ці меншай дакладнасцю, у залежнасці ад тыпу тэксту, адлюстроўваецца паслядоўнасць самога акту камунікацыі. І, такім чынам, тэкст уяўляе сабой

цэласнае адзінства, якое будзеца па пэўных правілах, замацаваных у сістэме мовы, якія і ўтвараюць аснову моўных мадэлей тэкстаў розных тыпаў.

Таму ў вывучэнні любой мовы як замежнай значная ўвага надаецца тэкстам розных стыляў (асабліва стылю мастацкіх твораў і навуковай літаратуры). Пры параўнанні і супастаўленні менавіта гэтых двух стыляў выразна выяўляюцца агульныя рысы любога тэксту і ў той жа час адзначаецца іх функцыянальная дыферэнцыяцыя і моўная аформленасць, інтэлектуальная і эстэтычная значнасць.

Так, у мастацкім тэксце “мова адлюстравана і як жывое маўленне, і як літаратурная норма, і як твор мастацтва”. Дзякуючы мастацкай літаратуры, якая з’яўляецца эфектыўным сродкам пазнання краіны вывучаемай мовы, яе культуры, замежныя студэнты знаёмяцца з беларускай мовай ва ўсім яе багацці і разнастайнасці, узбагачаецца іх актыўны, пасіўны і патэнцыяльны слоўнік. Мастацкі тэкст з’яўляецца матэрыялам для фарміравання навыкаў і ўменняў у розных відах маўленчай дзейнасці. Ён найбольш поўна адлюстроўвае культуру народа, мова якога вывучаецца, яго псіхічны склад, менталітэт, дае тлумачэнне нацыянальнай карціны свету, сістэмы вобразных сродкаў і вербальных адзнак, нацыянальнай ідыяматыкі, што садзейнічае знаёмству з нацыянальнай маўленчай культурай, з краязнаўчымі рэаліямі, з непасрэдным функцыянаваннем нацыянальных самабытных канатацый.

У адрозненне ад твораў мастацкай літаратуры навуковыя тэксты з’яўляюцца адным з тыпаў літаратуры мэтавай камунікацыі, які мае свайго канкрэтнага чытача. Разлічваючы на яго, аўтар піша па пэўнай схеме, ужывае тыя прыёмы падачы матэрыялу, тыя клішэ – лексічныя, марфалагічныя і структурныя, - якія павінны максімальна наблізіць змест да адрасата, аблегчыць працэс яго ўспрымання. Для навуковых тэкстаў, зместам якіх з’яўляюцца ідэі і факты, законы і катэгорыі, характэрна своеасаблівае ужыванне моўных сродкаў, спецыфічны набор і арганізацыя сінтаксічных структур, граматыкі і лексікі. Але якраз імкненне аўтара навуковага тэксту да дакладнасці, лагічнасці, аб’ектыўнасці

ў выкладанні матэрыялу і дапамагае іх найбольш поўнаму ўспрыманню і засваенню замежнымі навучэнцамі.

Інакш кажучы, мова мастацкай творчасці выкарыстоўвае індывідуальныя маўленчыя сродкі, якія эфектыўна ўздзейнічаюць на эмоцыі і волю чалавека, у сваю чаргу мова навуковай творчасці характарызуецца эмацыянальнай нейтральнасцю, і толькі дапускае (у якасці дапаможнага сродку) пранікненне такіх маўленчых сродкаў, галоўная ж функцыя навуковага тэксту – уздзеянне на інтэлект. Комплексная работа з такімі тэкстамі ў замежнай аўдыторыі дапамагае ў навучанні вусным і пісьмовым формам камунікацыі, развівае вусна-пісьмовае маўленне з адначасовым пашырэннем вобразна-эмацыянальнай культурай памяці. Для ўспрымання і адэкватнай інтэрпрэтацыі гэтых тэкстаў неабходна імкнуцца да іх поўнага разумення не толькі на ўзроўні мовы, але і на ўзроўні сэнсу. Разуменне тэксту прадугледжвае не толькі ўспрыманне, але і ўзнаўленне сэнсавай задумы аўтара, што ў сваю чаргу прадугледжвае яго адэкватную інтэрпрэтацыю, а гэта выражаецца ў адэкватным засваенні закладзенай у тэксце канцэпцыі. У сучаснай метадычнай літаратуры адзначаюцца тры падыходы ў рашэнні праблемы ўспрымання і адэкватнай інтэрпрэтацыі замежнымі навучэнцамі мастацкіх і навуковых тэкстаў:

1. Падбор тэкстаў, адпавядаючых пэўным інфарматыўным патрабаванням, таму што неадпаведнасць паміж узроўнем інфарматыўнасці тэксту прыводзіць да парушэння камунікатыўнага акту. Таму пры рабоце з мастацкімі і навуковымі тэкстамі іх адбор уяўляецца апраўданым на пачатковым (першым) ўзроўні навучання;
2. На другім і трэцім (вышэйшым) узроўнях навучання шлях пашырэння інфарматыўнасці і камунікатыўнай кампетэнцыі замежных навучэнцаў дазваляе пераадолець мяжу неадпаведнасці паміж узроўнем інфарматыўнасці тэксту і патрабуе лінгвістычнага тлумачэння тэксту;

3. Трэці падыход улічвае адаптацыю тэксту, якая звычайна адбываецца на ўзроўні спрашчэння і скарачэння найбольш складаных для замежных навучэнцаў моўных канструкцый.

У працэсе навучання гэтыя тры падыходы рэалізуюцца ў двух асноўных метадах паведамлення: інтэрпрэтацыйным і герменеўтычным, якія дапаўняюць адзін другі і сінтэз якіх – найбольш эфектыўны шлях спасціжэння навучэнцамі новай для іх інфармацыі.

Так, на пачатковым этапе навучання адаптацыя тэксту ажыццяўляецца інфармацыйным шляхам. На другім і трэцім этапах для лінгвістычнага тлумачэння тэксту характэрны герменеўтычны падыход, які прадугледжвае ўспрыманне цэласнага тэксту, гэта азначае, што для інтэрпрэтацыйнага метаду характэрным прыёмам з'яўляецца семантызацыя паасобных слоў, а для герменеўтычнага – папярэдняе тлумачэнне, каментар усяго тэксту.

Такім чынам, адной з актуальных задач у выкладанні беларускай мовы як замежнай з'яўляецца раскрыццё шматмернасці сэнсавай арганізацыі тэксту, адпавядала б складанасці камунікатыўных узаемадзеянняў людзей у штодзённых зносінах. Прычым важна, каб навучэнцы разумелі, што менавіта з боку зместу ўкладваецца ў мастацкі ці навуковы тэкст і выяўлялі семантычнае і прагматычнае нападзенне гэтых тэкстаў.

Літаратура

1. Бурвикова Н.Д. Трудности формирования «образа русского текста» у изучающих язык иностранцев // Русский язык за рубежом, № 1-2, 1997.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 1981.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М., 1987.
4. Ростова Е.Г., Комина Т.Д., Нири М. Структура и содержание пособия по развитию речи на материале диалога культур // Русский язык за рубежом, № 1, 1998.

Summary

The role of function and communication trend in development of modern linguistic, its importance in study of communication units-texts. The texts of artistic and scientific styles in education byelorussian language as foreign. The methods and ways of perception and interpretation scientific and artistic texts by foreign students.